

Osnivanje partije rada

Prvi kongres Narodnog pokreta za oslobođenje Angole MPLA

Ivan Iveković

Od 4. do 10. prosinca 1977. godine Luanda je bila domaćin prvog kongresa Narodnog pokreta za oslobođenje Angole (MPLA).¹ Kongres je održan na dvadesetprvu godišnjicu osnivanja Pokreta (10. XII 1956), gotovo šesnaest godina nakon što je MPLA pokrenuo »prvi« rat protiv portugalskog kolonijalizma (4. II 1961), dvije godine poslije zvaničnog proglašenja nezavisnosti NR Angole (11. XI 1975) i dvadeset mjeseci poslije povlačenja južnoafričkih trupa s angolskog teritorija (27. II 1976. su angolske oružane snage — FAPLA — izbile na angolsko-namibijsku granicu; smatra se da je s tim datumom završen »drugi« oslobodilački rat). Nepunih šest mjeseci ranije slomljen je pokušaj »frakcionaša« da organiziraju državni udar (neuspjela zavjera grupe Nita Alvesa 27. V 1977).

Iako je poslije ratnih razaranja i kriza što ih je proživljavao MPLA situacija u zemlji bila uglavnom stabilizirana, Kongres je ipak održan u izvanrednim okolnostima. U Luandi je još uvijek bio na snazi policijski sat. Padale su u oči opsežne mjere sigurnosti, a Kongres je počeo bez uobičajenih narodnih manifestacija, u ozbiljnoj i pomalo zategnutoj atmosferi. Gradom su kružile najnevjerovatnije glasine — od toga da se priprema angolska repriza »operacije Entebe«, do najave da bi moglo doći do demonstracija koje, navodno, potiču »frakcionaški elementi«. Da sve to nije bilo samo plod mašte ili zlonamjernih kleveta pokazuje i nekoliko požara, vjerovatno sabotaza, što su izbili u glavnom gradu nekoliko dana prije otvaranja Kongresa. Istovremeno je Angola bila izložena pojačanim vanjskim pritiscima: desna štampa na Zapadu je već duže vremena vodila kampanju kojom je nastojala dokazati kako Unija za potpunu nezavisnost Angole (UNITA) »kontrolira više od polovice angolskog teritorija«. Aktualizirana je ponovno tema o »vladi nacionalnog jedinstva« i »potrebi kompromisa MPLA — UNITA«, uz insinuacije da je UNITA uspostavila neposredne kontakte sa SSSR-om i da ovaj, navodno, nije nesklon takvom aranžmanu. Istovremeno su na odgovarajući publicitet naišla i razna saopćenja Fronte za nacionalno oslobođenje Kabinde (FLEC) i Fronte za nacionalno oslobođenje Angole (FNLA), većinom distribuirana preko Kinšase ili Pariza. Svemu tome valja dodati da se privreda zemlje još uvijek nije oporavila od ratnih razaranja,

¹ U kolovozu 1974. u Lusaki (Zambija) je održan »Kongres MPLA« koji međutim Pokret ne priznaje jer je sazvan pod pritiskom frakcija i zambijske vlade.

da je i unatoč ogromnih napora snabdijevanje gradova i dalje deficitarno, da se unutrašnje tržište još uvijek nije konstituiralo, da državni aparat funkcionira uz velike poteškoće, da se u svim oblastima osjeća nedostatak kadrova, itd. To su, u nekoliko riječi, bile neke od najbitnijih unutrašnjih i vanjskih okolnosti u kojima se održao Kongres.

Problemi stabilizacije ekonomskih i političkih prilika

Što je istina o utjecaju i ulozi UNITA, FLNA i FLEC-a u današnjoj Angoli?

Na samom Kongresu, barem na javnim sjednicama, bilo je malo riječi o njihovom subverzivnom djelovanju. U izvještaju Centralnog komiteta što ga je pročitao dr Agostinho Neto,² o ovim se organizacijama uglavnom govori u prošlom vremenu. Međutim, oštro se apostrofira ekspanzionistička i agresivna politika Južnoafričke republike, te Zair, koji podržavaju i financiraju »izdajničke bande UNITA, FNLA i drugih plaćenika«. Govori se o njihovim provokacijama, napadima na civilno stanovništvo, bombardiranjima i upadima preko granice. Posebno je izražena zabrinutost zbog stalno prisutne ideje o osnivanju južnog krila Sjevernoatlantskog pakta koji bi neposredno povezivao SAD i JAR (u koji bi se, barem prema nagađanjima štampe, još uključili vojni režimi Brazila i Argentine), te zbog izgradnje raketnih rampi u susjednom Zairu koje bi mogle poslužiti za agresiju protiv NR Angole (riječ je o ugovoru što ga je potpisala Mobutuova vlada s jednom zapadnonjemačkom firmom kojim joj je »ustupila« dio teritorija Katange).

Nema sumnje da agresivni imperijalizam, prisutan na samim angolskim granicama, i dalje predstavlja neposrednu opasnost za progresivni režim u Luandi. Nije više riječ o otvorenoj stranoj intervenciji, jer su se poslije poraza u »drugom« ratu za angolsku nezavisnost zairske i južnoafričke trupe povukle preko granica, već o materijalnoj i logičnoj podršci koju te dvije zemlje i dalje pružaju FNLA i FLEC-u odnosno UNITA. Naime, razbijene jedinice ovih »pokreta«, koje su se povukle sa stranim intervencionistima i plaćenicima, ponovno su okupljene na teritorijama Zaira i Namibije, reorganizirane i naoružane i koriste se za akcije uznemiravanja protiv NR Angole. One se povezuju s preostalim »džepovima otpora« na angolskom teritoriju i u nekim zonama zemlje stvaraju klimu nesigurnosti.

FLEC, iza kojega i dalje stoje francuske petrolejske kompanije, je »aktivan« na granicama Kabinde i, uz saučesništvo Kinšase, koristi baze na zairskom teritoriju za povremene upade u ovu angolsku enklavu. I pored nahunanih ratnih saopćenja koja se lansiraju preko Pariza o navodnim uspjesima, FLEC ne igra neku značajniju ulogu, niti je u stanju spriječiti američku Gulf Oil kompaniju u vađenju kabindske nafte. Njegove su mogućnosti objektivno smanjene razmimoilaženjima do kojih je došlo unutar nje-

2

«Relatorio do Comité central ao 1º Congresso do Movimento popular de libertação de Angola» — Imprensa nacional de Angola, Luanda, 1977.

govih redova, kao i činjenicom da u NR Kongu više ne nailazi na podršku. Uostalom, ni Mobutuov režim, koji ima svojih unutrašnjih poteškoća, nije više u mogućnosti pružati jednako sadržajnu pomoć. To je posebno došlo do izražaja u vrijeme i poslije događaja u Šabi (bivšoj Katangi), kada je Mobutu uspio zaustaviti napredovanje Fronte nacionalnog oslobođenja Konga (FNLC) samozvanog generala Mbunbe samo zahvaljujući francusko-marakanskoj intervenciji.

Zairske poteškoće su se negativno odrazile i na aktivnost Holdenovog FLNA koji se, u posljednje vrijeme, ne može pohvaliti nekim naročitim prisustvom na teritoriju sjeverne Angole, gdje je svojevrmeno među Bakongoancima uživao izvjesnu etničku podršku.

Ipak, vlada u Luandi poklanja dužnu pažnju oblastima što se graniče sa Zairom — osobito Kabindi i njezinoj nafti i provinciji Lunda, gdje su najznačajnija nalazišta dijamanta. To potvrđuje i referat predsjednika MPLA dr Agostinho Netoa u kojem se priznaje da »Kabinda, kao angolska provincija, sadrži neke specifične karakteristike«. Te se specifičnosti objašnjavaju uvjetima historijskog razvoja: »Prostrane oblasti zemlje su bile odvojene jedne od drugih, što je pogodovalo razvoju tribalizma i regionalizma i izazivalo inozemne apetite«, a osim toga su se pojedine »etničke grupe našle u graničnim oblastima, s ove i one strane granica« (etničke grupe što naseljavaju Kabindu žive također u susjednom NR Kongu i Zairu). Poslije pada portugalskog fašizma u tim su se susjednim teritorijama razvile »separatističke ideje koje nemaju ničeg zajedničkog s pravnim osjećajima stanovništva koje se uvijek borilo protiv kolonijalizma«. Osnovni motiv »međunarodne brige« za Kabindu je petrolej, čija je proizvodnja 1973. godine dostigla 7,3 milijuna tona (Kabindu su neki novinari nazvali »afričkim Kuvajtom«). U kongresnim dokumentima se osobita pažnja poklanja razvoju naftne industrije za koju dr Neto kaže da je jedan od najznačajnijih sektora privrede koji pruža mogućnosti »sadržajnog i brzog« razvoja. Proizvodnja kabindske nafte je inače, poslije zastoja izazvanog Kissingerovim pritiskom na Gulf Oil, ponovno dostigla obim iz 1973. Prema ugovoru koji je potpisan još sa kolonijalnom administracijom, američka kompanija na ime naknade za korištenje nalazišta plaća Luandi blizu 600 milijuna dolara godišnje, što je u sadašnjoj situaciji glavni izvor deviza kojim raspolaže NR Angola. Očito je da su i Gulf Oil i Netova vlada našli barem za sada, zajedničku računnicu. Relevantna je u tom pogledu izjava što ju je dao angolski ambasador u Bruxellesu Luis d'Almeida, koji je rekao: »Spremni smo da se nagodimo sa zapadnim kompanijama, ali bismo više voljeli da osiguramo 60% akcija u zajedničkim poduhvatima«. On je istovremeno dodao da je angolska vlada, pored pregovora o novom ugovoru s Gulf Oilom, otpočela razgovore i sa Texaco-om i Petrofinom³.

Što se tiče Lunde koja je svojevrmeno bila potčinjena transnacionalnoj kompaniji DIAMANG i koja je kao takva predstavljala pravu »državu u državi«, Kongres je predložio njezinu administrativnu reorganizaciju, odnosno osnivanje posebne »rudarske provincije«. Kao razloge za takav prijedlog Neto je naveo: (1) raspad represivnog aparata kompanije; (2) posto-

janje brojnih zairskih izbjeglica; (3) potrebu nacionalne eksploatacije dijamanta i (4) puni društveni i ekonomski razvoj oblasti. O čemu se zapravo radi? Prema riječima koje su upotrebljene u izvještaju Centralnog komiteta, u toku ratnih godina je došlo do »drastičnog smanjenja proizvodnje dijamanta«, tako da se procjenjuje da je ona danas spala na 30% od one koja je postojala 1973. godine (podsjećamo: dijamanti su biti treći izvozni artikl Angole s proizvodnjom od 2,111.172 karata u vrijednosti od oko 2.000.000.000 eskudosa).⁴ Osnovni razlog tako velikog pada proizvodnje je, kako je naznačeno, »raspad represivnog aparata« DIAMANG-a koji je dobrim dijelom bio sastavljen od bivših katanških žandara. Kada se linija fronte približila Lundi, žandari su stali na stranu MPLA iz jednostavnog razloga što se na protivničkoj strani nalazio Mobutuov Zair koji je težio njihovoj fizičkoj eliminaciji. Pod utjecajem tih događaja došlo je do političke radikalizacije stavova bivših žandara koji su osnovali svoju »Frontu za nacionalno oslobođenje Konga« (FNLC) koja je u prvoj polovici 1977. godine krenula u ofanzivu u susjednoj Šabi. Kada je ustanak u Katangi bio suzbijen, oružane snage FNLC koje su se pokušale povući u Angolu bile su razoružane na granici od strane FAPLA. Nije, međutim, bilo problema oko prelaska civilnih izbjeglica. Priliv nekoliko desetaka tisuća izbjeglica (prema nekim izvorima oko 70.000) znatno je opteretio već oslabljene materijalne mogućnosti provincije čije je stanovništvo, nekih 300.000 žitelja, bilo u ranijem periodu egzistencijalno vezano za DIAMANG. Kako se, silom prilika, obim poslova kompanije znatno smanjio, tako su se smanjili i prihodi stanovništva. Istovremeno su razni privatni mešetari razvili šverc dijamantima prema susjednom Zairu i dalje prema Zambiji. Ako se sve to ima u vidu, razumljivo je što angolske vlasti žele što prije stabilizirati ekonomske i društvene prilike u toj osjetljivoj graničnoj oblasti i osposobiti za normalan rad kompaniju u kojoj kontroliraju 61% akcija.

Problemi oživljavanja poljoprivredne proizvodnje namijenjene unutrašnjem tržištu (i pored uloženi napora, snabdijevanje gradova još uvijek nije riješeno na zadovoljavajući način), kao i ponovno pokretanje proizvodnje u rudnicima željeza u oblasti Cassinga vezani su u velikoj mjeri za stabilizaciju političkih prilika u centralnom i južnom dijelu Angole, gdje je rat ostavio teške posljedice. Ako se može suditi po izvještajima objektivnih inozemnih promatrača, lokalne poteškoće nisu toliko posljedica oružanih akcija bandi UNITA koje su još uvijek prisutne, koliko nemogućnosti vlasti da s malo kadrova s kojim raspolazu organiziraju stanovništvo koje se vcoma sporo i s oklijevanjem vraća svojim normalnim aktivnostima. Citiramo fragmente jednog takvog izvještaja: »Prisustvo UNITA je stvarnost, ali je ono ograničeno na dvije oblasti. Prvo, bande UNITA su i dalje aktivne u šumovitim brdima provincija Huambo i Bie. Za FAPLA — redovnu angolsku armiju — nije lako iskorijeniti tih nekoliko stotina ljudi iz oblasti koja je velika kao Francuska (...). Njihova današnja akcija se ograničava na sporadični banditizam, napade na sela i povremene sabotaže protiv željezničke pruge Benguela. Nasuprot mnogobrojnih spekula-

4

Prema statističkim podacima za 1973. na prvom mjestu se nalazio izvoz petroleja (7.323.304 t. u vrijednosti od 5.755.588.000 eskudosa), zatim kave u zrnu (213.394 t.

i 5.089.739.000 eskudosa), dijamanta i željezne rude (6.329.602 t. i 1.210.823.000 eskudosa). *Informações estatísticas, 1973, Luanda.*

cija u zapadnoj štampi, Benguelska željeznica funkcionira od obale gotovo do zairske granice. Druga zona aktivnosti UNITA se nalazi uzduž namibijske granice. Bazirana u logorima u sjevernoj Naimibiji koje su joj osigurali Južnoafrikanci, UNITA vrši stalne upade preko granice u provincije Kunene i Kuando-Kubango.⁵ Javno je da bi aktivnost UNITA postupno odumrla da nije južnoafričke pomoći. To implicitno priznaju i Savimbijevi prijatelji.⁶ Osim toga, Južnoafrikanci se ne ustručavaju da za »svoj račun« vrše upade u južnu Angolu. Tako su u srpnju 1977. godine napali pogranični gradić Kuanger, zatim oborili jedan civilni angolski avion. Sredinom veljače 1978. godine su to prvi puta i zvanično priznali, pravdajući kršenje teritorijalnog integriteta Angole »akcijom odmazde« protiv gerilaca Narodne organizacije Jugozapadne Afrike (SWAPO). Prema vijesti Reutera iz Windkoecka tom prilikom je ubijeno 18 pripadnika SWAPO.⁷

Sve to, dakako, ne znači da UNITA nije imala i da nema određenu etničku bazu. Savimbi je igrao na kartu Ovimbundua, najveće etničke skupine u Angoli, kojoj i sam pripada, i u tome je svojevremeno imao uspjeha u Huambou, gdje je u toku »drugog« rata za nezavisnost smjestio svoj glavni štab, i koji je, tokom tri mjeseca, bio »glavni grad« njegove »Demokratske republike Angole«.⁸ Povlačeći se u februaru 1976. pred ofanzivom FAPLA iz Huamboa prema Silva Portou, Serpa Pintou i Namibiji, Savimbi je za sobom povukao dio stanovništva. Neki su zajedno s njim prešli granicu, ali se većina, zavedena njegovom propagandom, sklonila u okolne šume i šikare. Svjedoci tadašnjeg napredovanja MPLA potvrđuju da su snage FAPLA ulazile u gotovo puste gradove i sela. U završnoj fazi povlačenja UNITA je unijela nemir i u redove Kuanhama — etničke grupe koja nastanjuje obje strane angolsko-namibijske granice (zajedničkog porijekla sa Ovambosima) i koja je do tada bila unekoliko pošteđena angolskih podjela. Savimbi je stanovništvu, koje se odjedamput našlo u centru ratnog poprišta, uspio prikazati MPLA kao »pokret iz Luande«. Možda je sukrivac za psihozu straha što ju je izazvalo napredovanje FAPLA bila i namibijska SWAPO koja je zbog slične etničke baze uživala simpatije Kuanhama i koja je još u prosincu 1975. paktirala se UNITA.⁹ Sve je to utjecalo na to da je trebalo dosta vremena da zavedeni žitelji centralnog platoa i južnih oblasti shvate tko je njihov neprijatelj. Postupno im je postala jasna sprega između UNITA i Južnoafrikanaca. Banditski napadi naoružanih grupa UNITA s jedne strane i pozivi za suradnju što im je upućivao MPLA s druge strane su na kraju urodili plodom: stanovništvo se počelo vraćati u svoje domove. Uskoro je MPLA mogao mobilizirati seljake u jedinice

5

Paul Fauvet: »Angola: UNITA and the S. Africans, under the Banner of Tribalism«, objavljeno čas. New African Development, prosinac, 1977. London.

6

Vidjeti na primjer knjigu M. Vinicius — M. J. Saldanha: »Jonas Savimbi«, Ed. Armasilde, 1977. str. 194.

7

REUTER, 11. II 1978.

8

Podsjećamo: kada je 11. XI 1975. u Luandi

proglašena NR Angola, Savimbi i Holden su proglasili svoju »Demokratsku republiku« koja je trajala do protjerivanja UNITA priznala ni jedna zemlja, pa čak ni Zair. iz Huamboa 6. II 1976. »DR Angolu« nije

9

Predsjednik SWAPO S. Nujoma je u studenom 1975. sudjelovao na mitinzima UNITA u južnoj Angoli, a u veljači 1976. se prvi puta pojavio u Luandi uz bok predsjednika Neto.

ODP (Organizacije narodne obrane) i narodne milicije koje su preuzele glavni teret u zaštiti sela. To je bio pravi kraj Savimbija.

Međutim, napredna poljoprivredna proizvodnja koja se prije nezavisnosti razvijala na farmama portugalskih kolona na centralnoj visoravni i koja je dobrim dijelom snabdijevala gradove u međuvremenu se raspala. Vlasnici su pobjegli, a radna snaga se raselila, pobjegla. Saobraćaj je potpuno uništen. Nestali su tržišni mehanizmi koji se u novom režimu što je uspostavljen u NR Angoli više ne mogu obnoviti i izgraditi na stari kolonijalni način.

Raspad kolonijalno-kapitalističkog sistema je utjecao i na drastično smanjenje proizvodnje kave koja je u ukupnom izvozu do 1973. godine zauzimala drugo mjesto, sa cifrom vrijednosti bliskom prihodu od nafte. Naime, brojna radna snaga na farmama kave koje se nalaze u sjevernim oblastima zemlje je u ogromnoj većini potjecala iz centralnih i južnih oblasti Angole. Bili su to »radnici pod ugovorom« koji su, što pod prinudom, što trbukom za kruhom, prodavali svoju radnu snagu u sezoni obrade i berbe. Sada su farme na sjeveru, i pored toga što je kava veoma tražen artikal na svjetskom tržištu (uslijed pada proizvodnje u Latinskoj Americi), ostale bez radnika. Novi mehanizmi radne mobilizacije još uvijek nisu uspostavljeni.

To su ukratko razlozi zašto se oživljavanju poljoprivredne proizvodnje namijenjene ishrani stanovništva, zatim izvozu i osiguranju sirovina za predaivačku industriju — poklanja velika pažnja u kongresnim dokumentima. Poljoprivreda je proglašena »osnovom ekonomskog i društvenog razvoja u sadašnjoj etapi«. Dobra strana loše situacije u agraru potječe, međutim, iz činjenice što je »broj stranih kolona na selu sveden na minimum, što olakšava uspostavljanje novih odnosa proizvodnje«. A novi odnosi proizvodnje na selu kane se uvesti osnivanjem zadruga, osobito u sektoru koji je okrenut domaćem i inozemnom robnom tržištu. Cilj je da se do 1980. i u oblasti poljoprivredne proizvodnje dostigne razina od prije nezavisnosti. Uz očite ekonomske motive ti ciljevi imaju i veliki politički značaj: njihovim ostvarenjem bi se omogućio društveno-ekonomski prosperitet, dvije ključne oblasti u kojoj su svojevremeno djelovali FLNA (sjever — oblast kave) i UNITA (centralna visoravan — »žitnica Angole«).

Argumentacijom koju smo upotrijebili u ovom poglavlju željeli smo rastumačiti odnose međuzavisnosti što postoje između vojno-političke situacije u unutrašnjoj zemlji, s posebnim osvrtom na neposredne inozemne interese koji stoje iza djelovanja disidentskih pokreta i ciljeva ekonomske obnove i društveno-političke izgradnje zemlje što su proklamirani na Kongresu.

Negativne i pozitivne pouke pokušaja frakcionaškog udara

Ako je prema odlukama Kongresa — saniranje ekonomskih i političkih prilika u oblastima gdje su djelovali FNLA, FLEC i UNITA jedan od prioritetnih zadataka buduće etape razvoja — onda isto toliki značaj ima raščišćavanje ideoloških dilema do kojeg je došlo na samom Kongresu, od-

nosno u razdoblju između svibnja i prosinca 1977, dakle poslije suzbijanja frakcionaške zavjere koja je očito ubrzala procese unutrašnje diferencijacije u MPLA.

No prvo nešto o protagonistima neuspjelog prevrata i njihovim idejama. Političko porijeklo im je trojako: većina se formirala u tzv. Prvoj vojnoj oblasti u izolaciji planina Dembos. Manji broj se regrutirao među bivšim zatvorenicima koncentracionog logora Sau Nicolau. Najzad, pridružilo im se i nekoliko stranaca — Portugalaca. Podsjećamo da se oslobodilački pokret u Prvoj vojnoj oblasti u koju je spadala i Luanda razvijao autonomnim putovima, praktično bez kontakata s glavninom snaga MPLA koje su se u vrijeme rata nalazile u Istočnoj oblasti i u Kabindi, bez kontakata sa rukovodstvom MPLA koje se većinom kretalo na relaciji između Lusake i Brazzavilla. Jacob Caetano zvani Mostro Imortal (Besmrtno čudovište) bio je vojni komandant Prve oblasti, a Nito Alves je bio njen politički komesar. Iz iste oblasti su potjecale i druge vojne starješine koje su 27. V 1977. uspjele pokrenuti elemente elitne Devete blindirane brigade (prve regularne vojne formacije u Angoli), Vojne policije i Protivavionske obrane grada. Jose Van Dunem, kao i neki drugi, proveo je više godina u portugalskom zatvoru u samom glavnom gradu i za to vrijeme stekao neosporan autoritet među ostalim zatvorenicima. Najzad, Cita Alves i Rui Coelho su bili bijelci vezani za omladinsku organizaciju KP Portugala. Svi su oni zapravo bili Luandani koji su se poslije demokratskog prevrata u Lisabonu 25. travnja 1974. prvi našli u glavnom gradu koji je jednodušno klicao MPLA. To su bili ljudi koji su u postfašističkoj konfuziji, kada su se na licu mjesta pojavili FNLA i UNITA, počeli organizirati stanovništvo glavnog grada i osnivati komitete kvartova — narodnu vlast koja je istakla zastavu MPLA. Nito Alves je postao tribunom te mase...

Ovdje valja reći da MPLA u to vrijeme, ali i sve do održavanja Kongresa, nije imao čvrste organizacione strukture, nije imao osnovnih organizacija — ćelija, nije imao članstva. Pripadnicima pokreta smatrali su se svi oni koji su sudjelovali u borbama protiv FNLA i UNITA, svi oni koji su se okupljali u samoniklim komitetima narodne vlasti u sirotinjskim predgrađima. Zahvaljujući tom spontanom pokretu, MPLA je dobio bitku za Luandu — prvo izbacujući bande FNLA i UNITA iz glavnog grada, a zatim na fronti kod Caxita, nekih 50 km izvan grada, gdje je zaustavljeno nadiranje Zairaca u predvečerje proglašenja nezavisnosti.

Nito Alves je bio ministar unutrašnje administracije u prvoj vladi nezavisne republike. Kao takav bio je i inspirator Zakona o narodnoj vlasti — prvog zakonskog akta NR Angole, koji je, međutim, proveden samo u Luandi. Na temelju tog zakona organizirani su i izbori za komitete kvartova i gradsku skupštinu, ali, nedovoljno pripremljeni i s visokim postotkom apstinencije (sudjelovalo je svega 10% birača), predstavljali su i prvi politički neuspjeh režima. Nito je nešto kasnije smijenjen s položaja ministra, ali je u međuvremenu u više provincija imenovao za komesare svoje ljude (poslije propalog puča, uhapšeni su komesari Luande, Malanžea, Zaira, Benguele i Sjuner Kuanze). Kako je vrijeme odmicalo, postojalo je sve jasnije da se unutar MPLA sukobljavaju dvije linije: jedna zvanična oko legalnog rukovodstva pokreta i vlade i druga nezvanična oko Nita Alvesa. Dok su prvi nastojali ponovno pokrenuti mehanizme državnog aparata i naglo nara-

slog pokreta i pri tome se oslanjali na vrijedne, ali malobrojne kadrove koji su se afirmirali u toku narodnooslobodilačkog rata, drugi su nastojali nametnuti svoju koncepciju koju su gradili oko postojećih organa Narodne vlasti u Luandi prihvaćajući u svoje redove sve one koji su se u posljednji čas priključili pokretu.

Kako je došlo do toga? Navodimo dio izvještaja Centralnog komiteta koji kaže: »S potpunim oslobodenjem zemlje izoštrile su se unutrašnje protivrječnosti koje su dovele do jačanja klasne borbe. U nastojanjima da sačuvaju svoje privilegije, neki su sektori sitne buržoazije u državnom aparatu i u samom pokretu razvili grozničavu aktivnost da se domognu položaja što ih je, razvijajući duh grupnih interesa, dovelo i do frakcionastva. U toj su situaciji neke ljevičarske grupe, zaklanjajući se iza komiteta (kvartova — p.a.) izvan organizacione strukture Pokreta, razvile akciju kojoj je cilj bio preuzimanje Direkcije MPLA, nastojeći izvitoperiti njezinu političku liniju i njen revolucionarni sadržaj... I pored nebrojenih apela za jedinstvom i kohezijom u okviru MPLA koje je upućivala Direkcija MPLA — ambiciozni i izdajnički elementi su ustrajali u podrivačkoj i saboterskoj aktivnosti, razarajući organizaciju, skrećući i onemogućujući razvoj našeg revolucionarnog procesa«.

U posebnoj poglavlju istog izvještaja daje se kritička analiza Zakona o narodnoj vlasti koji je poslužio, kako se ističe, kao »platforma za aktivnost frakcionasa«. Prije svega, navodi se u izvještaju, temeljno pitanje svake revolucije je pitanje državne vlasti. Dalje, ako radnička klasa ostvaruje svoju političku dominaciju posredstvom Partije, onda ne može biti socijalističke državne vlasti bez marksističko-lenjinističke partije. Dakle, organi narodne vlasti ne mogu postojati paralelno i odvojeno od revolucionarnog državnog aparata. Iz svega toga se izvodi zaključak da »Zakon koji je izrađen u određenoj fazi našega historijskoga razvoja izražava pogrešnu sitno-buržoasku koncepciju državne vlasti« jer se poziva na koncept »spontane borbe masa koji se može iskoristiti i protiv Partije.« Osnovani organi narodne vlasti ne samo što su imali ambicija da kontroliraju državne organe nego su se okrenuli protiv njih.

Na trećoj plenarnoj sjednici Centralnog komiteta, koja je održana još u listopadu 1976, data je prva javna kritika načina na koji se provodi Zakon o narodnoj vlasti. Tada je izričito rečeno da se »izbori mogu organizirati samo tamo gdje su strukture Pokreta (MPLA) dovoljno jake, organizirane i politički i ideološki zrele«. Na istoj sjednici koja se u Angoli smatra historijskom — Centralni komitet se opredijelio za izgradnju socijalističkog društva pod rukovodstvom partije radničke klase. U radu sjednice su sudjelovali i budući frakcionasi...

Ipak, bila je javna tajna da Nito Alves nastavlja svoju djelatnost. U užim krugovima, je cirkuliralo njegovo »crveno pismo«, navodno njegova kritika angolske stvarnosti. O tom dokumentu možemo suditi samo posredno iz naknadnih izjava uhapšenih zavjerenika koje su prenijete u angolskim sredstvima informiranja.¹⁰ Rekonstruirajući cjelinu iz nepotpunih fragme-

10

Korisna referansa je također govor N. Alvesa od 5. VII 1976. što ga je održao na velikom mitingu u Luandi u povodu izbora

za organe narodne vlasti (Ed. do Departamento de informação e propaganda nacional do MPLA, 1976)

nata, rekli bismo, da su se osnovne teze Nita Alvesa svodile na slijedeće: (1) da u rukovodstvu MPLA dominiraju desničarske snage socijaldemokratske orijentacije koje su se povezale sa maoistima; (2) da se to rukovodstvo povezalo s elementima bivše kolonijalne buržoazije koja je većinom meleska i da u tom pogledu nezavisnost ništa nije izmijenila; (3) da je u vrhovima Pokreta i države prisutan antisovjetizam, te da bi se NR Angola morala češće povezati sa SSSR-om koji joj pruža iskrenu podršku. Nito i Van Dunem su osobno preuzeli zadatak da o tim svojim stavovima obavijeste neke ambasade i to su navodno učinili. Oko sebe su okupili istomišljenike i organizirali se kao prava zavjerenička grupa koja je raspolagala vlastitom organizacijom, sistemom internog informiranja, financijskim sredstvima i oružjem. Među masama sirotinjskih predgrađa istupali su sa rasističkim parolama protiv meleza. Na udaru njihove propagande su se posebno našla tri ključna Netova suradnika koji su melezi — Henrique »Iko« Careira, ministar obrane, Lucio Lara, sekretar MPLA i Carlos Rocha — Dilolwa, ministar plana. Onim inozemnim prijateljima koji su donekle upoznali ovu situaciju, odgovorni Angolci su međutim tumačili da su »razlike u mišljenjima prirodna pojava u pokretu kao što je MPLA«. Ipak, poslije dosta oklijevanja, Nito Alves je 21. svibnja 1977. izbačen iz CK i zatvoren; to je bio detonator koji je pokrenuo zavjerenike.

Zavjerenici su namjeravali izvesti državni udar skrivajući se iza narodnih manifestacija koje su za 27. svibnja sazvali pred predsjedničkom palačom. Formirali su »Narodnu komisiju« sastavljenu od članova komiteta kvartova koja je predsjedniku dr Netou trebala predati listu svojih zahtjeva, zapravo ultimatum u kojem se između ostalog tražilo da smijeni neke najznačajnije suradnike. Ako dr Neto ne bi pristao, a bilo je unaprijed sigurno da neće, onda bi zavjerenici proglasili vlastitu vladu u kojoj su međusobno unaprijed podijelili resore. Akcija se međutim nije odvijala po planu: naime, »mase« na koje su se pozivali zavjerenici nisu se u dovoljnom broju odazvale. Osim toga, oni koji su izašli na ulicu — nisu bili informirani zašto to čine. Na kraju, manifestanti su zaustavljeni još na prilazima predsjedničkoj palači. Očevici tvrde da je među njima vladala potpuna konfuzija: dok su jedni skandirali »Živio Nito!«, drugi su vikali »Živio Neto!«. Iako izveden daleko preciznije, nije uspio ni vojni dio akcije. Doduše, iz tvrđave Sao Paulo su oslobođeni zatvorenici i to ne samo Nito Alves već i pripadnici FNLA i UNITA, kao i obični kriminalci. Zauzeta je i radio-stanica koja je odmah počela emitirati proglase zavjerenika. Međutim, zavjerenici nisu mogli pohapsiti najznačajnije rukovodiocce čije su liste unaprijed pripremili (uhvatili su svega sedmoricu koji nisu bili ključni ljudi, ali su ih ipak likvidirali). I tako se postepeno organizirao otpor da bi već u toku dana lojalne trupe povratile radio-stanicu. U toku prijepodneva u bitku su se uključile i kubanske jedinice koje su u početku bile pasivne. Udar je propao, a njegovi rukovodioci su pohapšeni, neki odmah, a neki tek nekoliko mjeseci kasnije.

Po svemu sudeći ni zavjerenici nisu bili jedinstveni. Izgleda da su im se neki pojedinci priključili zbog osobnih lojalnosti. Zna se na primjer, da je Mostro Imortal, koji je čitavo vrijeme puča proveo u zgradi ministarstva obrane kao zamjenik šefa generalštaba, čak sudjelovao u dogovorima anti-pučističkog štaba — uhapšen tek na osnovu iskaza neposredno umiješanih.

Zna se također da neki pojedinci koji su se našli na spisku Alvesove vlade nisu bili umiješani u zavjeru.

Zanimljiva je konstatacija dr Netoa da se frakcionaštvo »uvijek oslanja na inozemstvo«. Koje inozemstvo? Evo nekih činjenica: (1) utvrđena je veza zavjerenika s elementima iz KP Portugala i drugih lijevih formacija u toj zemlji (pored Cite Vales i Rui Coelha, uhapšen je, a kasnije i protjeran, Costa Martins, bivši portugalski ministar rada koji je živio u Angoli kao politički emigrant); (2) nikad nije javno rečeno koje su to strane ambasade obilazili Nito Alves i Van Dunem, ali je poznato da je neposredno prije i poslije neuspjelog puča protjerano nekoliko istočnoevropskih diplomata; (3) možda je slučajno, ali je istinito, da su Nito Alves i Van Dunem predstavljali MPLA na posljednjem kongresu KPSS i da je dr Neto boravio u Moskvi neposredno prije III plenuma CK MPLA na kojem je počeo obračun sa frakcionašima; (4) ne treba zaboraviti, i to također nije bilo slučajno, da su frakcionaši optuživali rukovodstvo MPLA za socijaldemokratsko i maoističko skretanje i za antisovjetizam.

Na Kongresu je izvršena samokritička analiza uzroka udara. Rečeno je da je zavjerenička aktivnost bila olakšana »izvjesnim greškama i nedostacima« samog Pokreta, njegovim »organizacionim slabostima«, »slabom orijentacijom u ideološkopolićkom radu«, zatim »izvjesnim liberalizmom« i »nedostatkom političke hrabrosti nekih rukovodilaca i aktivista«. To su bile te pozitivne pouke izvućene iz udara o kojima je bilo rijeći na Kongresu. Osim toga, zavjera koja je pripremana mjesecima i u koju je bio ukljućen relativno širok krug kadrova MPLA, je za zvanićno rukovodstvo bila potpuno iznenađenje. Ono je bilo nepripremljeno za takvu eventualnost i malo je nedostajalo da puć uspije. Zapravo, događaji od 27. svibnja su pokazali koliko je mlada republika ranjiva iznutra, koliko je, i pored ogromnih napora koji se vrše — nedovoljno organizirana. Najzad, puć je nametnuo potrebu da se jasnim i kategorićkim rjećnikom definira ideološko-politićka platforma MPLA koja je sve do tada omogućavala različite subjektivne interpretacije. Jer, na kraju krajeva, što znaći »odstupanje« od generalne linije koja uopće nije definirana? Zadatak Kongresa je dakle bio da se opredijeli za najefikasniji naćin organiziranja i za jasnu ideološko-politićku liniju.

Subjektivne snage revolucije

U tim okvirima valjalo je prvo odgovoriti na pitanje koje su subjektivne društvene snage — klase i slojevi — na koje se oslanja rećim, odnosno koje rećim predstavlja. Zatim, trebalo se opredijeliti za najpogodniju formu politićke mobilizacije i organiziranja tih snaga, pri ćemu se odmah nametnula dilema Partija ili Pokret?

Podsjećamo da su se i drugi narodnooslobodilaćki pokreti u Africi prije MPLA suoćili s istim pitanjima i da su u različitim situacijama pronalazili različita teorijska i praktićna rješenja. Seku Ture je na primjer proglasio ćitav gvinejski narod »agensom povijesti«, a između vladajuće Demokratske partije i drćave stavio je znak jednakosti, pa ćak i ozvanićio kovanicu »Par-

tija — država«. Fronta oslobođenja Mozambika (FRELIMO) je još u toku antikolonijalnog rata tvrdila da je izraz »saveza radnika i seljaka«, a na svom trećem kongresu inicirala je proces vlastite transformacije u »partiju marksističko-lenjinističkog tipa«. Partija afričke nezavisnosti Gvineje-Bisao i Zelenog rta (PAIGC) je i poslije nezavisnosti sačuvala svoj frontovski oblik u kojem su, kako stoji u zvaničnim dokumentima, zastupljeni svi društveni slojevi. Međutim, neki narodnooslobodilački pokreti koji su namjeravali prerasti u partije kadrovskog tipa, kao na primjer Sudanska unija Malija (US — RDA) ili Nacionalni revolucionarni pokret Konga — Brazzavilla (MNR) su, sužavajući vlastitu socijalnu i političku osnovu, upravo propali na tom pitanju. Naime, svi su se oni, a to se odnosi i na angolski slučaj, našli pred dilemom — kako osnovati partiju proletarijata u uvjetima kada je radnička klasa u njihovim zemljama malobrojna i bez tradicije klasnih i političkih borbi? Osim toga, ne treba zaboraviti da su u vrijeme antikolonijalne borbe u svim tim zemljama postojali masovni oslobodilački pokreti koji su mobilizirali sve slojeve stanovništva. Iako su u periodu do nezavisnosti neki od tih pokreta definirali svoje ciljeve i u klasnim kategorijama, ipak im je prvenstveni cilj bio postizanje političke nezavisnosti. Konkretna društveno-ekonomska opredjeljenja poslije tog datuma, bilo da su se vršila »u-lijevno« ili »udesno«, dovodila su do osipanja općenarodnih pokreta i do klasnih diferencijacija.

Kako se ti problemi postavljaju u Angoli? Evo, kako se opisuju u izvještaju u izvještaju CK MPLA: »I pored toga što ju je masovno podržavao narod — borbu za nacionalno oslobođenje je u početku organizirala nezadovoljna sitna buržoazija čiji su se mnogi elementi borili za očuvanje vlastitih klasnih interesa. To je bila nužnost koja je u tadašnjoj historijskoj fazi proizlazila iz socijalne strukture stanovništva. Prirodno, u toku borbe su se pojavile razlike u mišljenjima između onih koji su se identificirali sa proletarijatom i seljaštvom i onih koji su se nadali da će zauzeti mjesto portugalske buržoazije«. »Koncept nacionalnog jedinstva«, kaže se dalje »može se razumjeti samo u okvirima općih ciljeva borbe za revolucionarni preobražaj društva koji se zasnivaju na interesu narodnih masa za rušenje sistema eksploatacije« (...). U toku tog procesa došlo je do postupene »dijalektičke transformacije političke linije MPLA«. MPLA je definiran na Kongresu kao »Partija radničke klase« u formiranju u kojoj će se ostvariti »savez radnika, seljaka, revolucionarnih intelektualaca i drugih trudbenika koji su prišli ciljevima proletarijata«. U toj partiji nema mjesta za buržoaske ili sitnoburžoaske elemente, pa makar oni bili »nacionalni« ili sudjelovali u borbi za nezavisnost. U privrednom životu zemlje ostavlja se međutim prostor za privatnu inicijativu »sitne patriotske buržoazije« koja će se morati »uskладiti s interesima najeksploatiranih slojeva stanovništva«. To je linija koja je prevladala poslije poraza frakcionša i koja je ozvaničena na Kongresu. Rekli bismo da je takvo opredjeljenje i jedino logično u uvjetima kada se MPLA kategorički opredijelio za izgradnju socijalističkog društva. No postojala su i drukčija mišljenja, barem u dijelu angolske javnosti. Kao primjer navodimo raspravu Fernanda de Assisa¹¹ koja je objavljena

11

F. de Assis: »Alguns problemas economicos dos paises em vias de desenvolvimento«. Maikaka, Luanda, 1977. god. Assis

je 1975. doktorirao na Institutu za Afriku u Moskvi.

neposredno prije Kongresa i u kojoj se autor opredjeljuje za »nekapitalistički put razvoja« kao jedino moguće za zemlje u razvoju, u okviru kojeg posebno mjesto dodjeljuje »nacionalnoj buržoaziji«. Međutim, ova dogmatska teza, koja je prvi puta prihvaćena 1960. na Savjetovanju 81. komunističke i radničke partije u Moskvi, nije naišla na odobravanje Kongresa koji se nedvosmisleno opredijelio za socijalizam. Navodimo i jedno zanimljivo statističko istraživanje izvršeno u Angoli, koje rječito demantira dosta proširena mišljenja o »nepostojanju radničke klase u Africi«. Naime, u ovoj zemlji je na ukupno 5,600.000 stanovnika 1970. godine bilo 1,800.000 aktivnih, i oni su se razvrstavali na slijedeći način: urbani i agrarni proletarijat — 450.000, poluproletarijat (seljaštvo, posluga i dr.) — 1,235.000, crna poluburžoazija — 20.000, bijela poluburžoazija — 45.000, sitna buržoazija — 35.000, srednja i krupna buržoazija — 5.000.¹² Uplašeni građanskim ratom u Angoli, mnogi su pripadnici tih slojeva buržoazije pobjegli u Portugal, dok se jedan dio priključio koaliciji UNITA — FNLA. Oni koji su ostali na licu mjesta bili su većinom financijski upropašteni i njihova je specifična težina u političkom životu zemlje minimalna. Oni su materijalno i politički propali s neuspjehom neokolonijalnih varijanti koje su se nastojale nametnuti MPLA. Konfrontacija režima s frakcionašima je međutim pokazala da postoji realna mogućnost da se u okvirima novog državnog i partijskog aparata, u okvirima državnog sektora u privredi, razvije nova kasta koja će borbom za osiguranje raznih privilegija težiti vlastitoj transformaciji u novi eksploatatorski sloj. Naslućujući takvu opasnost, Kongres je, potvrđujući principe demokratskog centralizma kojima će se rukovoditi buduća Partija rada, istovremeno upozorio na opasnosti od voluntarizma, autokratskog ponašanja i svih vrsta plemenskih, regionalnih i rasnih kompromisa koji narušavaju jedinstvo. Karakteristično je, međutim, da nije imao snage, što je vjerojatno i prirodno za fazu razvoja u kojoj se danas nalazi MPLA — da ide i korak dalje i da izvrši dosljednu analizu konkretne klasne realnosti današnje Angole i samog Pokreta.

Izveštaj Centralnog komiteta polazi od postavke da narodna demokracija i socijalizam imaju klasni sadržaj, te da je radnička klasa rukovodeća snaga — jedina koja može ostvariti te ciljeve. MPLA se definira kao Partija radničke klase koja ujedinjuje radnike, seljake i revolucionarne intelektualce. Usvojeni Program definira zadatke Partije u etapi »demokratske i narodne revolucije« kojom će se izgraditi uvjeti za polazak u višu etapu »socijalističke revolucije«. U prvoj etapi će se primjenjivati »demokratska revolucionarna diktatura«, a u slijedećoj — višoj — »diktatura proletarijata«.

Novousvojeni Program i Statut detaljno razrađuju kriterije za članstvo u Partiji i kriterije za izbor u rukovodstva. Utvrđene su tri kategorije članova MPLA: (1) kategorija »aktivista« — predstavlja Partiju u pravom smislu te riječi (u tu kategoriju mogu ući samo oni »koji žive isključivo od vlastitog rada«, koji »primjenjuju principe marksizma-lenjinizma« i koji posjeduju odgovarajuće »revolucionarne političke i moralne kvalitete«); (2) kategorija »aspiranata« (pripravnički staž traje za radnike jednu godinu, a za sve ostale kategorije — dvije); (3) u »simpatizere« se ubrajaju članovi

masovnih organizacija (omladinskih, sindikalnih i ženskih). Tako je Kongres, nalazeći u strukturi partije odgovarajuće mjesto za sve koji se pozivaju na MPLA — na originalan način razriješio dilemu Partija — Fronta. Zapravo, u novoj strukturi MPLA se istovremeno nalazi i partija i fronta. Kriteriji za izbor u rukovodstva su mnogo striktniji i oni zahtijevaju da kandidati prihvatiti »materijalistički pogled na svijet«. Drugim riječima, rukovodeći ljudi u MPLA ne mogu biti vjernici.¹³ Odlukama Kongresa stvoreni su uvjeti, utvrđeni okviri za izgradnju marksističko-lenjinističke partije, ali samim tim ona još nije počela funkcionirati. Ona se tek treba izgrađivati polazeći od usvojenih principa, Statuta i Programa. Karakteristično je da se u svim kongresnim dokumentima o Partiji govori u budućem vremenu. Poslije Kongresa je pokrenut »široki pokret ispravljanja«, kojim bi se, kako je najavljeno, trebalo ispraviti greške, poboljšati metode rada i iz organizacije odstraniti negativni elementi. Riječ je o postupku koji podsjeća na kampanju zamjene partijskih knjižica ili provjere članstva koji provremeno vrše neke komunističke partije, s tom razlikom što u Angoli nije do sada postojala stroga evidencija članstva i nisu bili ni definirani kriteriji za članstvo. U dvije slijedeće godine koje se u svim oblastima života smatraju prelaznim — konstituirat će se Partija čiji je Centralni komitet izabran na Kongresu. U užu dio Partije će, prije svega, ući provjereni aktivisti MPLA, oni koji su se kalili i dokazali u »prvom« i »drugom« ratu za nezavisnost, dok će masa ostalih biti raspoređena u kategorije »aspiranata« i »simpatizera«. Prirodno je što će se u aktivističkom jezgri Partije naći relativno velik broj vojnika, jer su u dosadašnjem razvoju MPLA najbolji aktivisti postajali boricima. Dok je poslije nezavisnosti jedan dio vojnih starješina prešao na civilne funkcije, dotle je boračka masa — većinom seljačkog i radničkog porijekla — ostala u FAPLA, tako da se u armiji nalazi najveća koncentracija provjerenih partijskih kadrova. Ta se činjenica odrazila i u sastavu delegata na Kongresu (1/3 iz armije) i u izboru novih članova Centralnog komiteta. Karakteristično je da među vojnicima i civilima u Centralnom komitetu apsolutno dominiraju »stari borci« (mada neki od njih nemaju ni trideset godina), dakle oni koji su bili obuhvaćeni još »prvim« ratom za nezavisnost. S liste članova Centralnog komiteta koja se mjesecima provjeravala i prečišćavala otpali su mnogi koji su uskočili u vlak oslobodilačkog pokreta tek poslije demokratskog prevrata u Portugalu, a koji su u Luandi stekli određenu reputaciju u toku »drugog« rata.

Kakav socijalistički razvoj?

Razgovarajući o dilemi fronta — partija s predsjednikom MPLA dr Agostinhom Netom početkom 1976. godine, evo što smo imali prilike zabilježiti.¹⁴

13 Koliko je nama poznato, MPLA je pored FRELIMO (Mozambika) jedina politička partija u Africi koja je zvanično i deciderano zauzela takav stav. U dokumentima Kongresa MPLA se o religiji govori kao »oružju eksploatatorskih klasa«. Kaže se da se treba boriti protiv svih onih »sta-

vova koji čine ustupke religioznim idejama« u Partiji, ali se istovremeno naglašava da »religija neće biti zabranjena«.

14

Razgovor autora ovih redova s predsjednikom NR Angole dr Agostinhom Netom — Luanda, 12. II 1976.

»Da, MPLA je fronta«, izjavio je tada dr Neto »pokret koji mobilizira elemente koji pripadaju različitim društvenim slojevima, slojevima s različitim ideologijama. To, razumije se, nije neminovno, niti razlike moraju biti značajne, ali je u načelu tako. Međutim, po svojoj osnovnoj orijentaciji MPLA je pokret koji, prije svega, brani interese onih društvenih klasa koje su bile najviše eksploatirane u vrijeme kolonijalizma i koje su pozvane da u budućnosti upravljaju ovom zemljom. Riječ je o radnicima i seljacima koji čine ogromnu većinu našeg stanovništva. To je i prirodno, jer smo proizašli iz borbe protiv kolonijalizma, iz borbe protiv kolonijalnog ugnjetavanja. Međutim, u borbi za nacionalno oslobođenje su sudjelovali različiti društveni slojevi koji su bili obuhvaćeni zajedničkom frontom. Zbog toga naš pokret nije mogao biti klasična politička partija s monolitnom organizacijom. Može se primijetiti da u MPLA danas postoje različiti pogledi na iste probleme. Ali, postoji i tendencija ka jačanju jedinstva, tendencija ka transformaciji Pokreta. S vremenom će MPLA prerasti u partiju upravo zato da bi uspješnije branio klasne interese radnog naroda. Već sada nastojimo da ga pretvorimo u instrument obrane interesa radnih slojeva, da ga orijentiramo ka socijalizmu«. Na pitanje kako bi definirao tu socijalističku orijentaciju MPLA dr Neto je odgovorio: »Namjera nam je da izgradimo takvu demokraciju koja će služiti interesima klasa koje su bile najviše eksploatirane, takav demokratski sistem koji neće dozvoliti formiranje eksploatatorskih slojeva i koji neće dozvoliti našoj sitnoj buržoaziji da ugnjetava ostale slojeve. Ali, da bi takav sistem bio djelotvoran, on se po našem mišljenju mora temeljiti na novoj ekonomskoj organizaciji društva. Zato je neophodno da radnici i seljaci imaju mogućnosti kontrole nad proizvodnjom, nad sredstvima proizvodnje. Imamo u tom pogledu početno iskustvo. Naime, u malim fabrikama koje su napustili portugalski vlasnici nikle su radničke komisije koje upravljaju proizvodnjom, koje kontroliraju te fabrike. To je jedan od načina. Nadamo se također da ćemo u bliskoj budućnosti organizirati proizvodne i potrošačke zadruge. U njima će radnici, bilo da rade u poljoprivrednoj proizvodnji ili industriji, biti vlasnici sredstava za proizvodnju. Oni će upravljati zadrugama. S takvom ekonomskom osnovicom bit ćemo u stanju pustiti u pogon političku mašineriju i napredovati prema cilju koji smo odabrali, a to je — izgradnja društva u kojem neće biti eksploatacije. Slijedeći taj put, moći ćemo zadovoljiti zahtjeve koje pred nas postavlja naš narod. To znači da ćemo koračati prema socijalizmu. Ne mogu reći da će to biti 'afrički' socijalizam, odnosno, on će biti 'afrički' samo utoliko što smo Afrikanci i što se nalazimo na afričkom kontinentu. Međutim, na našem političkom pokretu je da pobliže definira tu orijentaciju, a on će to moći učiniti tek kada se transformira u partiju koja će interpretirati klasne interese radnih slojeva stanovništva«.

Odluka o transformaciji MPLA u partiju je usvojena osam mjeseci kasnije na trećoj plenarnoj sjednici Centralnog komiteta u listopadu 1976. godine. Evo, kako se u općoj rezoluciji što je usvojena na toj sjednici tumači proces radikalizacije angolske revolucije: »Poslije potpisivanja sporazuma o nezavisnosti s portugalskom vladom koja je proizašla iz demokratskog prevrata u Lisabonu«, kaže se u tom tekstu, »angolski narod je ponovno bio suočen s manevrima imperijalizma koji je potičući agresiju marionetskih snaga (misli se na koaliciju FNLA — UNITA — p. a.) i invaziju nacionalnog teritorija od strane oružanih snaga Zaira i Južne Afrike, nastojao onemo-

gućiti ostvarenje potpune nezavisnosti što je primoralo naš narod i Direkciju MPLA da se angažiraju u 'drugom' ratu za nacionalno oslobođenje». »Imperijalizam je«, kako se dalje iznosi »nastojao zamijeniti kolonijalnu eksploataciju neokolonijalnom. Borba za 'drugu' nezavisnost je doprinijela da se uzdigne naša ideološka svijest« i da se »radikalizira proces revolucije«. S protjerivanjem posljednjeg stranog vojnika s nacionalnog teritorija »otpočela je nova faza naše borbe za nacionalnu obnovu, za učvršćenje nacionalne nezavisnosti, za izgradnju i širenje narodne vlasti i za stvaranje partije radničke klase«. Jasno se opredjeljujući za socijalizam, članovi Centralnog komiteta su naglasili potrebu osnivanja partije koja će se rukovoditi ideologijom radničke klase — marksizmom-lenjinizmom.¹⁵

Na Kongresu je to opredjeljenje ozvaničeno i svedeno na nekoliko lako razumljivih, ali pomalo i uprošćenih formula. Prvo, sadašnja se etapa angolskog razvoja definirala kao etapa »demokratske i narodne revolucije« u kojoj radnici u čvrstom savezu sa seljacima i revolucionarnim intelektualcima vrše »demokratsku revolucionarnu diktaturu« čime se pripremaju uvjeti za prelazak u višu etapu »socijalističke revolucije u kojoj će biti uspostavljena »diktatura proletarijata«. Drugo, kako nema političke vlasti radničke klase bez državne socijalističke vlasti — i bez rukovodeće uloge marksističko-lenjinističke partije — radnička klasa ostvaruje svoju političku dominaciju kroz Partiju koja je »orijentirajuća i organizaciona snaga i nukleus vlasti«. Treće, polazeći od stava da se danas u svjetskim razmjerima vodi borba između dva društvena sistema — socijalizma i kapitalizma, između snaga demokracije i nacionalnog oslobođenja s jedne strane i imperijalističkih sila i njihovih marioneta s druge — NR Angola u socijalističkim državama, među kojima posebno mjesto pripada SSSR-u i Kubi, vidi svoje »prirodne saveznike«. Četvrto, sudeći po dokumentima Kongresa, budući ekonomski razvoj Angole će se sve više temeljiti na državnom sektoru privrede (u industriji i rudarstvu, iako se eksplicitno govori o suradnji domaće države sa stranim kapitalom) i zadružnim sektorom (u poljoprivredi). I pored tih općih formula koje nisu originalne, u izvještaju CK se naglašava da marksizam-lenjinizam »nije dogma koja daje gotove recepte«, već »kreativna i živa nauka koja se stalno obogaćuje i produbljuje revolucionarnom praksom«. Zbog toga je, ističe se, neophodno voditi računa o konkretnim uvjetima klasne borbe i polazeći od njih definirati najprijerene oblike i specifične metode borbe u samoj zemlji i šire u regiji gdje se nalazi Angola.

Međutim, ne bi trebalo na osnovu ovoga što je prethodno rečeno misliti da je do socijalističkih opredjeljenja MPLA došlo iznenada, da je ono posljedica nekog neočekivanog zaokreta nametnutog najnovijim razvojem događaja ili čak pritiscima sa strane. Socijalistička, pa i komunistička komponenta bila je ugrađena u MPLA od samog njegovog formiranja. Zna se da su se među osnivačima MPLA nalazili dosta brojni pojedinci, a među njima je bio i predsjednik Neto, koji su ranije bili bliski Komunističkoj partiji Portugala. Ako MPLA sve do 1976. nije u svojim programima i

zvaničnim tekstovima eksplicitno govorio o socijalizmu to je bilo namjerno, jer se opravdano smatralo da bi isticanje socijalnih ciljeva revolucije udaljilo od Pokreta mnoge društvene snage koje su bile spremne boriti se protiv kolonijalizma, ali koje nisu bile socijalistički opredijeljene. U internim tekstovima, međutim — na primjer u udžbenicima koji su se koristili tokom narodnooslobodilačke borbe u Centrima za revolucionarno obrazovanje (CIR)¹⁶ ili publikacijama Odjeljenja za političku orijentaciju (DOP) — otvoreno se govorilo o materijalističkom pogledu na svijet i marksistički se analizirala društvena stvarnost Angole. U razdoblju od 1972 — 73. prvo na istočnoj fronti, a zatim i u Kabindi, pokrenut je pokret »ispravljanja« (reajustamento) — neka vrsta kulturne revolucije unutar MPLA — kojim su se nastojale ispraviti metode rukovođenja i političkog rada i radikalizirati politička linija pokreta. Tada su od Pokreta otpali ili bili odbačeni elementi koji su se konstituirali u dvije frakcije — desnu na čelu sa Danielom Chipendom koja se nazvala »Istočna pobuna« i lijevu koju je formalno predvodio Pinto de Andrade i koja se nazvala »Aktivna pobuna«¹⁷. Zapravo, pokretom »ispravljanja« je pokrenuta ideološka diferencijacija unutar MPLA čije su dalje etape bile — održavanje Interrregionalne konferencije kadrova u rujnu 1974, zatim građanski rat u Angoli u toku kojega su nestale i »Istočna pobuna« koja se priključila FNLA i »Aktivna pobuna« koja se kompromitirala i najzad pokušaj frakcionaške zavjere grupe Alves — Van Dunem u svibnju 1977. U svim tim etapama i konfrontacijama se prečišćavala ideološko-politička orijentacija MPLA koja je na kraju ozvaničena na ovom Kongresu.

Boljim poznavateljima angolskih prilika koji su godinama pratili žive ideološke rasprave koje su se vodile unutar MPLA možda je svodenje bogate revolucionarne prakse ovog Pokreta na jezgrovit i shematiziran program koji je usvojen na Kongresu izgledalo kao korak natrag u odnosu na prijedeni put i ranija teorijska dostignuća MPLA. Vjerojatno su pomalo crno-bijele ocjene koje su usvojene na Kongresu i navele francuskog novinara, inače poznatog angolskog prijatelja, da u svom listu napiše kako »prvi Kongres više liči na sjednicu generalštaba, nego na parlamentarnu sesiju«.¹⁸

Međutim, postoji i druga strana medalje, a ona je u trenutku kada se određuju okviri za izgradnju Partije rada i kada se utvrđuju buduće orijentacije NR Angole, ipak odlučujuća. Naime, bilo je krajnje vrijeme da angolska revolucija definira vlastite ciljeve i da se opredijeli za najsvrsishodnije metode za njihovo ostvarenje. Ideološka dvosmislenost koja je u velikoj mjeri karakterizirala dosadašnji razvoj MPLA, stalnom reprodukcijom frakcionaških borbi unutar Pokreta, otvarala je prostor za subjektivistička tumačenja i voluntaristička zastranjivanja. Zato novousvojeni Program ne dozvoljava nikakve dileme. Ono što se može interpretirati kao njegova slabost je zapravo njegova snaga: naime, on je razumljiv i širokom krugu

16

CIR su bile neke vrste vojno-političkih škola koje su djelovale u okviru pojedinih Vojno-političkih oblasti. Najpoznatiji je bio CIR koji je djelovao u kongoanskom gradu Dolisie u okviru druge Vojno-političke oblasti (Kabinda) i koji je autor ovih redova posjetio u siječnju 1965. godine.

17

Pod pritiskom tih frakcija održan je u kolovozu 1974. »Kongres MPLA« koji sadašnje rukovodstvo ne priznaje.

18

R. Lefort: »Le premier congrès du MPLA s'est ouvert à Luanda«, Le Monde, 8. XII 1977.

aktivista od kojih su mnogi nepismeni, on je prilagođen relativno niskom nivou klasne i političke svijesti radnih slojeva stanovništva. Uostalom, nije li sadašnja etapa angolskog razvoja definirana kao etapa demokratske revolucionarne diktature? Rekli bismo da su socijalističke revolucije na svim meridijanima svijeta prolazile kroz slične faze razvoja. Naravno, kada jednom ti procesi budu konsolidirani, kada bude postignuta određena razina unutrašnje i vanjske stabilizacije novog režima, onda će se vjerojatno i Angoli, kao što je bio slučaj i sa drugim zemljama koje su se angažirale na putu socijalističke izgradnje — postaviti novi zahtjevi, otvoriti nove dileme. Ali, one će moći biti razriješene tek kada se pojave u sljedećoj — višoj — etapi razvoja.

Razumije se, odluke što su usvojene na Kongresu mogu se verificirati samo u angolskoj praksi, u realnom životu zemlje i o njima se ne može suditi polazeći od nekih apstraktnih kriterija. Podsjećamo ovdje na temu Amílcaru Cabrala koja se može primijeniti na angolski slučaj i koji je napisao: »Moramo uvijek imati u vidu da se narod ne bori za ideje i za stvari koje se nalaze u našim glavama. Narod vodi bitku i prihvaća žrtve koje zahtijeva borba kako bi postigao materijalne rezultate, kako bi živio bolje i u miru (...). Nacionalno oslobođenje, borba protiv kolonijalizma, izgradnja mira i progresa, nezavisnost — sve su to prazne i beznačajne stvari za narod ukoliko ne dovode do stvarnog poboljšanja uvjeta života.«

Borba za očuvanje nezavisnosti i međunarodni oslonci

Rekli smo još na početku da se NR Angola nalazi u svojevrsnom imperijalističkom zaokruženju i da još uvijek izložena pritiscima susjeda i unutrašnjoj subverziji. Ona je, međutim, odlučna, kako je zapisano u izvještaju Centralnog komiteta, da »po svaku cijenu očuva nezavisnost«. Pri tome joj je, danas kao i u vrijeme kada je bila suočena s neposrednom zairsko-južnoafričkom agresijom, inozemna pomoć neophodna. Nije samo riječ o oružju koje mora nabavljati kako bi se nosila sa domaćom i stranom kontrarevolucijom, već i o stranim vojnim stručnjacima koji joj pomažu da izgradi suvremenu armiju i o civilnim kadrovima koji joj pomažu u pokretanju zaustavljenih privrednih mehanizama, u organiziranju zdravstvene službe, školstva, itd. Sovjetsko-kubanska pomoć neposredno i poslije 11. studenog 1975. godine omogućila je tek uspostavljenoj NR Angoli da preživi prve trenutke nezavisnosti i da odoli inozemnoj agresiji. Kubansko ljudstvo i sovjetski vojni materijal su pri tome odigrali ključnu, rekli bismo, nezamjenjivu ulogu i to je činjenica koja je u punoj mjeri valorizirana i na Kongresu. Zapravo, NR Angola je u posljednje tri godine bila korisnik najobimnije vojne pomoći koju je SSSR ikada pružio nekoj zemlji tropske Afrike, dok je u borbama za konačno oslobođenje Angole vjerojatno poginulo više Kubanaca nego u završnim bitkama za obaranje Batistinog režima na samoj Kubi. Odajući dužno priznanje SSSR-u i Kubi zbog »internacionalističke pomoći«, Kongres je s osobitim uvažavanjem

pozdravio sekretara KPSS-a Kiriljenka i ministra obrane Kube Raula Castra. U svakoj prilici i na svakom mjestu oni su bili počasni gosti kojima se ukazivala posebna pažnja. Iako je protokolarno Sovjetskom Savezu i Kiriljenku uvijek bilo rezervirano prvo mjesto, stječe se utisak da su emocije kongresista bile usmjerene ka Castru i Kubi. Uostalom, u posebnom poglavlju izvještaja Centralnog komiteta koje nosi naziv »Internacionalistička pomoć« Kubi su bile namijenjene čitave dvije stranice, Sovjetskom Savezu pet redova, a Jugoslaviji šest. Ostale zemlje koje su također pomagale ili koje pomažu Angolu spominju se u tom poglavlju samo po imenu.

Zanimljiv je pasus o Jugoslaviji koji prenosimo integralno. »Želim podvući«, rekao je dr Agostinho Neto »jedan aspekt koji te temeljan za našu revolucionarnu svijest. Riječ je o dosljednosti, čvrstini i posvećenosti kojom je Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija podržala našu borbu za nezavisnost. Iako relativno nije bogata zemlja, dala je izvanrednu podršku MPLA. Prvi brod s oružjem koji je uplovio u luku Luande još prije nezavisnosti bio je jugoslavenski.«²⁰ Naša zemlja, koja je bez prekida podržala MPLA još od 1961. godine, bila je prva koja se sa svojom pomoći pojavila u Angoli poslije pada fašističkog režima. Do masovne sovjetsko-kubanske podrške dolazi tek kasnije, iako su ove dvije zemlje i ranije surađivale, doduše s nekim prekidima, s MPLA.

Kongres je također potvrdio principe vanjske politike NR Angole koji su definirani još na trećoj sjednici CK MPLA i koji su sažeti u slijedećim točkama: (1) održavanje diplomatskih odnosa sa svim zemljama uz uzajamno poštovanje nacionalnog suvereniteta i teritorijalnog integriteta, nemiješanje u unutrašnje poslove i ravnopravnost; (2) poštovanje principa Povelje UN i OAJ; (3) očuvanje političke nezavisnosti i socijalističkog opredjeljenja; (4) politika nesvrstavanja u odnosu na postojeće vojne blokove u svijetu i djelovanje u okviru pokreta nesvrstanih; (5) odbacivanje svih međunarodnih sporazuma što ih je u ime Angole potpisala kolonijalna portugalska vlada; (6) zabrana stranih vojnih baza na nacionalnom teritoriju; (7) zaštita interesa Angolaca u inozemstvu; (8) jačanje veza prijateljstva i suradnje sa socijalističkom i antiimperijalističkom zajednicom; (9) diverzifikacija ekonomske i naučno-tehničke suradnje; (10) podrška novom međunarodnom ekonomskom poretku koji će eliminirati zavisnost nerazvijenih zemalja od razvijenih kapitalističkih zemalja; (11) zajedništvo antiimperijalističke i antincolonijalističke borbe bivših portugalskih kolonija; (12) aktivna solidarnost sa svim ugnjetenim narodima i narodnooslobodilačkim pokretima i podrška njihovoj oružanoj borbi; (13) solidarnost s trudbenicima svijeta na bazi principa proleterskog internacionalizma; (14) podrška međunarodnoj akciji koju vode socijalističke zemlje i progresivne snage za svjetsko razoružanje i za eliminaciju žarišta kriza koje je izazvao imperijalizam; (15) dobrosusjedski odnosi sa zemljama koje se graniče s Angolom.

Ova opredjeljenja su, između ostalog, posljedica sudjelovanja MPLA u pokretu nesvrstanih još od prve konferencije šefova i vlada 1961. godi-

20

Riječ je o brodu »Postojna« koji je iskrcao svoj teret ... Zahvaljujući tom oružju

MPLA je dobio bitku za Luandu protiv koalicije FNLA — UNITA.

ne u Beogradu. Ako se svedu na svoje proste činioce, rekli bismo da tri međusobno isprepletene komponente određuju današnje tokove angolske vanjske politike: — prvo — borba za očuvanje nezavisnosti i samostalnosti NR Angole, u čije okvire spada i njezino nesvrstano opredjeljenje; drugo — aktivna podrška antiimperijalističkim narodnooslobodilačkim pokretima u Africi, a osobito u neposrednom susjedstvu — u Namibiji, Zimbabveu i Južnoj Africi; treće — strateški oslonac na »socijalističku zajednicu naroda«, odnosno SSSR i Kubu, koji se definiraju kao »prirodni saveznici« NR Angole. Pri tome se eksplicitno kaže da »stalno produbljivanje saveza sa državama socijalističke zajednice nije u protivrječnosti s činjenicom što NR Angola nastavlja sa svojom nesvrstanom politikom i što će i dalje aktivno djelovati u okviru pokreta nesvrstanih«. Dodajmo da je takva vanjskopolitička orijentacija NR Angole naišla i na priznanje onih koji su još donedavno podržavali koaliciju UNITA — FNLA. Najkarakterističniji detalj s tim u vezi je stav Carterove administracije koja i dalje broji Kubance prisutne u Angoli, ali koja je istovremeno preko svog predstavnika u UN, ambasadora Younga, dala do znanja kako smatra kubansko prisustvo u Angoli »faktorom stabilnosti« u tom dijelu Afrike. Sa angolskog stanovišta promatrano, prisustvo brojnih Kubanaca koje prema nekim procjenama doseže i 18.000 vojnih i civilnih stručnjaka — je u današnjoj fazi razvitka Angole nesumnjivo veoma korisno i još uvijek svrsishodno. Razumije se, Kuba saina po sebi ne bi bila u stanju financirati tako masovan angažman svojih kadrova i resursa kada iza nje ne bi stajali ogromni potencijali SSSR-a.

Angolsko rukovodstvo se zapravo suočava s pomalo paradoksalnim imperativima: naime, ako se želi oduprijeti inozemnoj i domaćoj kontrarevoluciji, ako želi očuvati nezavisnost NR Angole, ono mora što prije osposobiti svoju armiju i pokrenuti zaustavljene mehanizme privrede; da bi to ostvarilo, neophodna mu je sadržajna inozemna pomoć, a kako danas stoje stvari, pomoć tog obima i kvalitete, mogu pružiti samo velike sile, odnosno postojeće svjetsko vojno-ekonomske formacije; pošto su se i SAD i američki zapadnoevropski saveznici i NR Kina u toku rata za »drugu« nezavisnost nalazili na suprotnoj strani i više-manje otvoreno podržavali koaliciju UNITA — FNLA, Angolci su prihvatili onu podršku i pomoć koja im se nudila s formulom sovjetsko-kubanske inicijative. Razumije se, u svakoj suradnji te vrste postoje stanovite opasnosti i rekli bismo da ih je angolsko rukovodstvo koje raspolaže bogatim međunarodnim iskustvom — svjesno, iako mu je manevarski prostor još uvijek objektivno ograničen. U onoj mjeri i onim tempom kojim će se angolska armija i privreda osposobljavati, u toj mjeri će se i taj prostor postepeno širiti, jer, ne treba zaboraviti da je Angola jedna od najbogatijih afričkih zemalja, sa značajnim prirodnim izvorima i već instaliranim privrednim potencijalima i da će, kada se uz inozemnu pomoć organizira na novim osnovama, biti u stanju ne samo financirati autonomni ekonomski razvoj već i neposredno kupovati na međunarodnom tržištu civilnu i vojnu opremu pa čak i kadrove koji su joj neophodni po najpovoljnijim financijskim i političkim uvjetima.